

Frank Westerman

MI, HOMININI

Antropološka detektivska zgodba

Frank Westerman

MI, HOMININI

Antropološka detektivska zgodba

Prevedla Mateja Seliškar Kenda

UMco

Ljubljana 2022

Frank Westerman
MI, HOMININI
Antropološka detektivska zgodba

WIJ, DE MENS

Copyright © 2018 by Frank Westerman. All rights reserved.

© za Slovenijo UMco, d. d., 2022. Vse pravice pridržane.

Prevod: Mateja Seliškar Kenda
Izdajatelj in založnik: UMco, d. d.
Zbirka 'S terena'

Urednik: Samo Rugelj
Pomočnica urednika: Renate Rugelj
Jezikovni pregled: Tanja Božič
Oblikovanje ovitka in postavitev: Aleš Cimprič
Slika na naslovnici: iStock
Tisk: Primitus, d. o. o.
Naklada: 400 izvodov, 1. natis
Ljubljana 2022

Knjižno delo je izšlo v okviru programa,
ki ga sofinancira Javna agencija za knjigo
Republike Slovenije.

Prevod knjige je finančno podprl
Nizozemski sklad za literaturo
(Dutch Foundation for Literature)

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

V okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah so brez pisnega dovoljenja založbe prepovedani reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, v številni fotokopiranje, tiskanje in shranjevanje v elektronski obliki.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

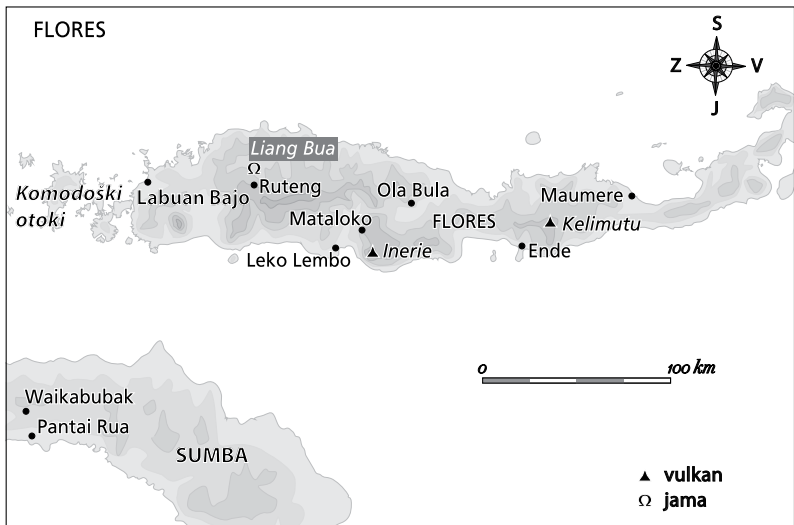
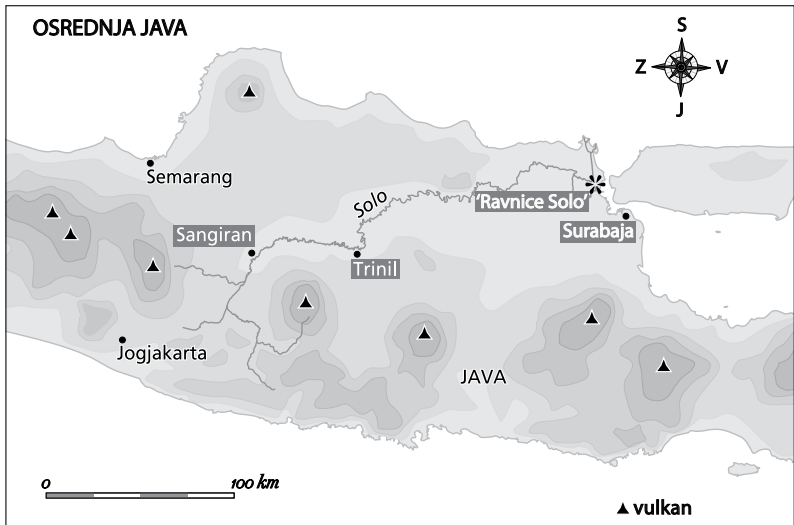
572.1/.4
56:599.892.3

WESTERMAN, Frank, 1964-

Mi, hominini : antropološka detektivska zgodba / Frank Westerman ; prevedla
Mateja Seliškar Kenda. - 1. natis. - Ljubljana : UMco, 2022. - (Zbirka S terena)

Prevod dela: Wij, de mens
ISBN 978-961-7136-43-2
COBISS.SI-ID 115965699

Prolog

Dolgo časa je trajalo, preden se mi je posvetilo, od kod prihaja. Mali princ mi je zastavljal veliko vprašanj, moja pa je najraje preslišal. A nekaj naključno izgovorjenih besed mi je počasi vse razodelo. Ko je prvič videl moje letalo (letala ne bom narisal, je pretežko zame), me je vprašal:

»Kaj pa je ta reč tukaj?«

»To ni nobena reč. To leti. Letalo je. Moje letalo.«

S ponosom sem mu povedal, da znam leteli. Vzkliknil je:

»Kako, a si padel z neba?«

»Da,« sem skromno odvrnil.

»Ah, kako smešno ...«

Mali princ se je prešerno zasmejal, kar me je pošteno ujezilo. Rad vidim, da ljudje moje nezgode jemljejo resno. Potem je dodal:

*»Torej tudi prihajaš z neba? S katerega planeta?«**

– ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY, Mali princ

NA BINKOŠTNI PONEDELJEK LETA 2012 se enomotorna Cessna Skyhawk z oznako PH-SJK spusti nad Ouddorp. Pilot se za minuto potopi pod oblake, da bi si ogledal obalo in preveril načrtano smer.

* Antoine de Saint-Exupéry: *Mali princ*. Prevedel Jaroslav Skrušný. Ljubljana: Beletrina, 2022. Str. 15–16.

Iz morja v daljavi se dvigujejo meglice. Na plažo drsijo kot tekoči jeziki – tako nekako so se morale na kopno prilaziti prve morske živali.

Ob 10.22 zjutraj je Kraljevi nizozemski meteorološki inštitut (KNMI) v vremenski napovedi pilote opozoril na dotok vlažnega zraka s severozahoda. Dan bo lep, ob obali pa bo »ponekod delno oblačno in megleno«.

Megla, kakršna se zbira pred pilotovimi očmi, se v povprečju pojavi enkrat na dve leti in se na Nizozemskem imenuje »morski plamen«, ker se zdi, kot bi morska pena zavrela: od butajočih valov se kadi kot iz čajnika.

Ob 11.19 letalo doseže najnižjo točko svojega spusta: 450 čevljev. Čevelj predstavlja velikost stopala številka 47. Če si želite predstavljati višino leta Cessne Skyhawk, napravite 450 korakov, pri čemer staknite skupaj konico enega čevlja s peto drugega. Tako dobljeno razdaljo postavite pokonci proti oblakom kot lestev in se povzpnite po njej. En dva tri boste zgoraj.

Ko si pilot ogleda pokrajino, znova dvigne nos Skyhawka. Med glasnim brnenjem motorja zavije proti odprtemu morju, da bi se izognil zlovešči megli. Ura je 11.20 (eno minuto po spustu pod oblake), ko PH-SJK prek radia vzpostavi stik s kontrolnim stolpom rotterdamskega letališča. Pilot prosi za pristanek prek priletne poti HOTEL, se pravi z ovinkom nad ustjem rek Maas in Ren ter nato proti vzhodu nad kanalom Nieuwe Waterweg – po isti poti kot naftni tankerji in tovarne ladje torej, vendar više.

Koda kontrolnega stolpa je PAPA. Pristajalna steza pod njim se žge na soncu kot razgrnjen prt; na nebu ni niti oblačka.

»*This is Rotterdam information PAPA,*« se oglasi dežurni kontrolor zračnega prometa. Pilotu naroči, naj se povzpne na 1500 čevljev in se spet javi, ko bo nad Hoek van Hollandom. Glede na smer, potovalno hitrost in položaj na radarju bi moral biti PH-SJK na dogovorjenem mestu v petih minutah. Toda PH-SJK se ne bo javil. Nikoli več, nikomur.

Prebivalec Ouddorpa je zadnji, ki bo »na lastne oči videl« rdeče-belo Cessno: rep štirisedežnega letala se razblini v megli nad sipinami.

V ISTEM TRENUTKU, LE NEKAJ MINUT LETA severno od Ouddorpa, se skupina staršev z otroki pripravlja na vožnjo s *Futureland Expressom*, imenitnim vlakcem, sestavljenim iz traktorja, ki vleče dve prikolici, predelani v potniška vagona.

Potniki so navdušeni, saj so med prvimi, ki jih bodo spustili na nedotaknjena tla: na nedavno izsušeno ravnico Maasvlakte 2 namreč še ni stopila človeška noga. V resnici je z lesene brvi do novega pasu kopnega v morju samo majhen korak, pa vendar se zdi kot nekaj velikega, kot nekaj, kar zadeva nas vse.

Po urniku bo *Futureland Express* z betonske ploščadi na robu obstoječega pristaniškega območja odpeljal ob 12. uri. Zjutraj je bilo nebo sinjmodro, okrog poldneva pa se začne oblačiti. Zapiha vetrič, temperatura pade. Vetrnice

GREENCHOICE s tremi lopaticami se nekako izgubljeno sučejo v zgoščujoči se megli in mešajo slani morski zrak z industrijskimi hlapi iz pristanišča.

V začetku tedna – v torek, 22. maja 2012, – so Maasvlakte 2 otvorili z modrim ognjemetom. Ob tem so nazdravili s šampanjcem in za javnost odprli tamkajšnjo plažo. K slednji sodi pas štirinajstmetrskih sipin, za katerimi že stojijo »peščena telesa« bodočega nabrežja. Ker trstičja še niso posadili, je Maasvlakte 2 zaenkrat videti kot Sahara.

Na binkoštni ponedeljek mrzla megla kopalce predčasno prežene domov. Vožnjo *Futureland Expressa* izpeljejo, čeprav se tik pred odhodom vidljivost zmanjša na petdeset, največ sto metrov. Niti voznik traktorja niti njegovi potniki tistega jutra niso slišali hrumenja propelerskega letala. Samo krike galebov.

IZGINOTJE LETALA V ENI NAJGOSTEJE POSELJENIH DRŽAV na svetu je redkost. Samo letenje ne; krmarjenje po zraku se danes zdi nekaj povsem običajnega.

Leto pozneje je nizozemski Varnostni preiskovalni odbor objavil 151 strani dolgo poročilo z naslovom *Pogrešano letalo*. Za razliko od ladij, ki izginejo v Bermudskem trikotniku, se Cessna Skyhawk ni izgubila za zmeraj, ampak le za 301 minuto. Pet ur po zadnjem stiku z rotterdamskim stolpom PAPA so razbitine letala PH-SJK našli 800 metrov od najbolj oddaljene postaje *Futureland Expressa*, ob enem od nabrežij v gradnji, med pristaniščema Prinses Amaliahaven

in Prinses Alexiahaven. Razbito letalo je obležalo ob udarnem kraterju, zasukano za petinštirideset stopinj kot ptica, ki je priletela v okensko šipo. Kazalec merilnika hitrosti je obmiroval pri 118 vozlih – 219 kilometrih na uro.

Petdesetletni pilot v kabini se ne odziva, a diha. Ne bo se več ovedel in dva tedna pozneje bo v bolnišnici umrl. Zaslonski njegov telefon beleži več neodgovorjenih klicev. V njegovi torbi preiskovalci najdejo *Visual Approach Chart* za rotterdamsko letališče. Na tem zemljevidu zračne navigacije (iz leta 2008) je obalna črta pomaknjena tri kilometre in pol globlje v notranjost.

Tudi reševalci uporabljajo zemljevide, ki jih je hitro napredujoča resničnost prehitela. Cessna bi strmoglavila v morje, če se obala ne bi premaknila. Voda se je umaknila kopnemu. Toda pri vnosu zadnjih znanih koordinat PH-SJK (šestintrideset sekund pred trkom), se na računalniških zaslonih rotterdamskega letališča nad morjem pojavi pikica. Čeprav se ob njej izpiše IZSUŠEVANJE V TEKU, je karta na tistem mestu obarvana svetlomodro (voda).

»Mislimo, da smo videli ... [nerazumljivo] strmoglaviti v morje,« obalni straži sporoči kontrolor zračnega prometa. Na podlagi njegovega poročila se v iskalno akcijo vključi pet ladij.

MAASVLAKTE 2 JE NARODNI PEŠČENI GRAD, z obema omenjenima princesinima pristaniščema kot obrambnima jarkoma. Pesek zanj prihaja iz podvodnega izkopa: iz peščenega

nasipa z morskega dna približno deset kilometrov od obale so ga črpali s pomočjo plavajočih sesalnih bagrov. V ledeni dobi je bilo tukaj kopno. Po preprišni ravnici med današnjo Anglijo in Nizozemsko so se sprehajali povodni konji in hijene, mamuti in nosorogi, jamski levi in gozdni sloni.

S kopanjem po dnu Severnega morja ljudje nehote počnemo nekaj nadvse absurdnega: z izkopavanji namreč posrkamo na površje tudi prazgodovinske ostanke. Sesalniki v bleščecih se blatnih lokih sipajo mivko na kraje, kjer bo nastalo novo kopno. Toda pri tem iz morskega dna posestajo tudi čeljusti mamutov, rogovja losov, fosilizirane iztrebke hijen – ostanke prazgodovinske favne.

Udeleženci izleta s *Futureland Expressom* načeloma potrebujejo le dva metra vidljivosti oziroma toliko, da vidijo pesek pod svojimi nogami. Zbiralci so, ki pregledujejo obale. A ne iščejo čez krov odvrženih zabojev viskija niti školjk, temveč fosile.

Glavna nagrada bi bila lobanja hominina. Nekoliko više ob obali, v Zelandiji, so že našli prvi ostanek pračloveka. Neki sprehajalec ga je pobral ob kupu školjk, ki jih je na obalo izpljunil sesalnik. Šlo je za delček lobanje z izboklino nad očesnimi votlinami, kakršne sodobni človek nima. Natančnejša preiskava je pokazala, da gre za lobanjo prvega neandertalca, ki so ga kdaj našli na nizozemskih tleh in so ga pod imenom »Krijn« leta 2009 predstavili tudi širši javnosti. Najverjetneje je bil lovec, ki je pohajal po mamutski stepi v delti rek Temze, Rena in Maasa – in to pred 100.000 do 40.000 leti.

* * *

OD TAKRAT SO SE LEDENIKI STOPILI, gladina morja se je dvignila, neandertalci so izumrli in brezkrilni *Homo sapiens* se je naučil leteti. In naučil se je tudi ločiti kopno od vode.

Novi pas kopnega še ni povsem dokončan, ko se nad njim pojavi Cessna Skyhawk. Čeprav so iz kontrolnega stolpa pilotu naročili, naj se dvigne, se še enkrat spusti pod oblake, da bi videl, kam leti. Kot delfin, toda na nebu. Med prejšnjim in tokratnim spustom obstaja ena sama, a bistvena razlika: tokrat pod oblaki visi gosta megla. Pilot še kar potiska krmilno ročico. Njegovo letalo se potopi v sivi svet vodne pare, ki sega vse do novega, s fosili nasičenega kopnega.

1

PROMETNA KONICA JE MIMO, napočila je prva umirjena ura dneva. Moj Intercity zamuja pet minut, v čemer vidim prijazno popuščanje moji potrebi po kavi in hrani.

Pripravljam reportažo, a za spremembo je ne snujem sam. Pred kratkim sem kot gostujoči pisatelj začel predavati na Univerzi v Leidnu. Minilo je petindvajset let, odkar sem nazadnje sedel v predavalnici; zdaj v njej predavam za katedrom. Nisem več študent, *imam* študente. Enainštirideset študentov, sodeč po seznamu – velika večina se jih nikoli ne pojavi. Ostali, trdno jedro, se mi bodo pridružili opoldne. Študirajo nizozemščino, angleščino, francoščino, književnost, pedagogiko, umetnostno zgodovino, filozofijo in teologijo, čeprav slednja ne obstaja več: predmet se po novem imenuje »religiologija«.

Sam predavam žanr reportaže. Že na prvi uri sem napovedal, da se bomo šli peljat po Maasu. Po štirih tednih

sedenja v predavalnici, gremo končno na teren. Zberemo se na postaji Tegelen na bregu reke Maas v Limburgu. Po opravljenem terenskem delu bo vsak študent napisal kratko reportažo; pisni izdelek bo del končne ocene.

Po prehodu med sedeži vlaka, ki je po daljši zamudi le prispel, se v višini mojih kolen nenadoma prikaže smrček zlatega prinašalca, prepasanega z belimi usnjenimi jermeni. Žival išče sedež za Indijko, ki stopa za njim – v eni roki drži povodec, v drugi palico, s katero tipa okrog sebe. Zlati prinašalec leže na tla pred moje noge, lastnica s torbo čez ramo sede na oranžen sedež nasproti mojega. Trije dnevi nas ločijo do Miklavža, grizljam janeževe piškote. Od spodaj vame strmi par motnih, vlažnih očesc. Zlati prinašalec ima na sebi telovnik iz tanke tkanine, kakršne čez drese nataknejo športniki na tekmovanjih. NE BOŽAJ ME, piše na njem namesto številke. Hranjenje torej sploh ne pride v poštev, zato šumečo vrečko brž pospravim.

»Hvala,« se oglasi ženska. Tipaje, a nadvse spretno iz torbe vzame sveženj papirja. Tedaj pa njena ura na lepem spregovori: »Am-ster-dam gla-vna po-sta-ja, ura je de-vet in se-dem mi-nut.« Po voznem redu naj bi vlak že odpeljal, a sprevodnik še ni zažvižgal na piščalko.

Ker bom kratko reportažo pisal tudi sam, iz torbe izvlečem beležko. Gre za gladko črno knjižico z natisnjenim navodilom: *V primeru izgube vrniti ... Nagrada: \$...* Obrnem prvi list in zapišem nekaj besed o zlatem prinašalcu, janeževih piškotih, govoreči uri.

Ko spet dvignem pogled, ženska nasproti mene bere. Zavitek papirja v njenem naročju se izkaže za knjigo, napisano brez črnila. Konice njenih prstov se pomikajo druga k drugi, nato spet zdrsnejo narazen. Za branje Braillove pisave potrebuješ obe roki, podobno je pletenju brez pletilk, brez volne. Ne morem se načuditi.

Slepemu branju, potovanju na slepo, slepemu zaupanju. Braillovi pisavi.

Psom vodnikom. Ne, narobe sem se izrazil. Simbiozi med človekom in živaljo.

OSNOVA VSAKE REPORTAŽE, sem povedal svojim študentom, je čudenje. Ob vsem, o čemer poročate, pri sebi vedno lahko vzkliknete: »Poslušaj tole!« Včasih je navdušenje tolikšno, da vam zmanjka sape. »Zmaga!« vzklikneš, kot sel, ki prihiti iz Maratona v Atene.

Študente sem vprašal, kdo med njimi je tekač. Ali vedo, da se je tek kot šport razvil iz hitrega prenašanja novic. Od kurirja do časnika. Za razliko od zajcev ali lisic smo začeli teči, ker smo imeli povedati nekaj sila pomembnega.

Nekaj ste videli, slišali ali zavohali in to želite posredovati tistim, ki jih ni bilo zraven. Vaš medij je jezik. Petindvajset črk in peščica ločil, nič več in nič manj.

Vsak poročevalec bi se moral počutiti kot otrok, ki teče povedat mami, da se mu je zgodilo nekaj strašno pomembnega. To nas sili v kratke stavke, natančen vrstni red, najpomembnejše vedno sporočimo najprej. Toda sam sem

to metodo opustil. Resničnost je preveč neobvladljiva za takšno naglico. Preveč je zvita, da bi govorila naravnost, preveč zavita, da bi jo lahko zgladili, premalo spevna, da bi si jo lahko pomrmravali.

»Zato novico povejte otroku,« sem rekel svojim študentom. Iskal sem kos krede, a sem našel samo marker. Plošča na steni za mojim hrbtom se je izkazala za belo magnetno tablo. »Otrok ne gleda samo z očmi. Ve, da so najpomembnejše stvari očem nevidne.«

V predavalnici je rahlo zaudarjalo po kislem. Študentom sem naročil, naj odprejo okno in medtem obesil zemljevid Indonezije, otoške verige od Sumatre do Papue Nove Gvineje. Blazinice za brisanje markerja so se izkazale za magnete – odlično.

Ko sem se sprehajal sem ter tja pred Javanskim morjem, sem razlagal program za tedenske vaje prvega trimestra 2016, od oktobra do božičnih počitnic.

»Začeli bomo pri začetku,« sem rekel. »Začetek« so morali razumeti dobesedno. Tudi sam sem nameraval napisati dolgo reportažo, a nisem imel še skoraj nobenega materiala. Samo idejo, ki sem jo želel raziskati, v divjini, in okvirno določeno lovišče.

Študente sem povabil k izdelavi zasnove projekta. Kot skupina naj bi začrtali osrednje teme, kar je pomenilo, da smo skupaj obstopili zibelko nove knjige.

Pričujejoče knjige.

V praksi, sem nadaljeval, bomo postopali kot detektivi, preiskovalci, katerih delo vključuje: preverjanje sumov,

zaslišanje prič, izdelavo možnih scenarijev, glasno razmišljanje o morebitnih motivih. In še: iskanje in razlago sledi, ki jih bomo našli na kraju zločina.

Mar obstaja truplo?

Obstaja. Na tablici, obešeni okrog nožnega prsta, je pisalo: »LB1«.

»Kdo od vas je že slišal za človeka s Floresa? Za *Homo floresiensis*?«

Prehiter sem bil. Toda na srečo sem že obesil zemljevid.

»Z otoka Flores?«

The World Factbook CIA navaja, da Indonezijsko otočje šteje kar 17.508 otokov. Približno tisoč jih je naseljenih. Vsa Indonezija je muslimanska, a vsaj en otok je pretežno hindujski (Bali), eden protestantski (Ambon) in eden katoliški (Flores).

Z roko sem zdrsnil čez Smaragdni povratnik: »Sumatra, Java, Bali, Lombok, Sumbava, Flores ... Tukaj, med Balijem in Lombokom, poteka Wallaceova črta.« Izpadel sem kot kak zatežen učitelj geografije.

Niti Wallaceova črta niti raziskovalec Alfred Russel Wallace, po katerem se imenuje, nista zanetila iskric v očeh mojih študentov. Še nikoli niso slišali zanj. Sedeli smo v predavalnici najstarejše univerze na Nizozemskem, obstaja vse od leta 1575, a kaj ko so moj predmet uvrstili pod študij književnosti; nanj se ni prijavil niti en študent naravoslovja. Stopil sem nekaj korakov nazaj, da bi vzел nov zalet, in tokrat začel s Charlesom Darwinom in njegovim temeljnim delom *O nastanku vrst* iz leta 1859.

Izognil sem se Galapaškimi otoki in se vrnil k Indoneziji, kjer je Alfred Russel Wallace – neodvisno od Darwina – istočasno razvijal svojo evolucijsko teorijo. Wallace je dočel ločnico med Balijem in Lombokom, na obeh straneh katere sta se razvili povsem različni flora in favna. Na otokih zahodno od nje so živele in rasle značilno azijske vrste, na vzhodu pa tipično avstralske.

Flores leži vzhodno od Wallaceove črte, sem poudaril. »In tam so leta 2003 v neki jami našli okostje.«

Šlo je za posmrtno ostanke odrasle ženske. Njen skelet je bil prazgodovinski fosil. Čeprav je bila popolnoma odrasla, ni merila več kot meter in štiri centimetre. Njena pritlikava postava ne bi bila nič posebnega, če ne bi bila majhna tudi njena glava. Izjemno majhna. Lobanja ni bila večja od kokosa. »Nič večja od grenivke,« so menili nekateri.

Rožljanje s svinčniki in šelestenje papirja sta potihnila. V tišini, ki je legla na predavalnico 0.04 oddelka za humanistiko, sem svojim študentom začel opisovati neobičajno anatomijo LB1:

- Prostornina njenih možganov je bila primerljiva s šimpanzovo (400 kubičnih centimetrov). Za primerjavo: prostornina možganov *Homo sapiens* je trikrat večja (od 1200 do 1400 kubičnih centimetrov).
- Sodeč po zgradbi njene hrbtenice in zapestnih sklepov ni pripadala rodu opic in ni živela na drevesih; LB1 je hodila pokonci, tako kot *Homo habilis*, *Homo erectus* in drugi pripadniki človeškega rodu.

- Imela je ploska stopala, primerna za hojo na dolge razdalje.
- Znanstveniki so z različnimi postopki prišli do zaključka, da je živela pred 18.000 leti. Njeni potomci naj bi izumrli šele pred 12.000 leti, ko je vulkanski izbruh ves Flores prekril s plastjo žgočega pepela.

»*Novi človek*,« je zatrdila ekipa arheologov. 28. oktobra 2004 se je ta miniaturni, le petindvajset kilogramov težki človek pojavil na naslovnici revije *Nature*. V borih štiriindvajsetih urah so praktično vse svetovne tiskovne agencije »pozdravile« *Homo floresiensis* kot najnovejšega člana človeške družine.

Človek s Floresa je bil morda res nov poganjek na družinskem drevesu človeškega rodu, a nihče ni vedel, na katero vejo natanko sodi. Znanstvenike je begalo, da ni imel večje možganske prostornine od opice, in vendar je bil dovolj inteligenčen, da je izdeloval orodje in lovil (glede na zlomljene živalske kosti in ročne sekire, ki so jih našli ob skeletu LB1). Ta kombinacija se je zdela nemogoča. Človek s Floresa je bil v vseh pogledih *Fremdkörper*, tujek.

Naj metaforo razširimo: če bi vse prej znane hominine razvrstili med različne vrste sadja, potem bi bila LB1 božični okrask. Šala Vrhovnega bitja.

Kako vse to vpliva na našo podobo o človeku?

Naposled sem se le približal svoji osnovni zamisli.

ODKLON VS. NORMA, sem zapisal na tablo. Kaj je normalno? In kako to določimo?

Zanimalo me je vse kaj več od velikosti, ploskih stopal in prostornine možganov. Veliko-majhno, debelo-suho – to so očitna, merljiva nasprotja. V resnici sem želel postopoma potegniti črto od zunanosti k notranosti, od oblike k vedênju, od preteklosti k sedanjosti.

Kaj je abnormalno? In kdo to določa?

To so vprašanja, ki mi ne dajo miru. Kot otroka so me učili, da moram iti skozi življenje ponižno, s sklonjeno glavo. Kdor se drži mediane, igra varno igro, to je prečka, ki jo moraš vedno imeti na očeh. Toda danes, samo eno generacijo pozneje, se od otrok pričakuje, da se bodo vedli drugače. Da bodo izstopali. Štrleli iz množice. »Razlikovati se od drugih« je postalo najpomembnejše življenjsko vodilo. Ni pomembno, v čem se razlikuješ od drugih. Danes si to, v čemer izstopaš. Še malo, pa bo razlikovanje od drugih postala vsesplošna človeška lastnost.

Vsi ljudje mrzlično udarjamo z repom po vodi, a za razliko od kita smo prepričani, da je naše čofotanje resnično pomembno. »Nagnjeni smo k temu, da za merilo vedno vzamemo izključno sebe,« sem rekel svojim študentom. »Toda zakaj za človeka s Floresa pravimo, da je majhen?«

Študenti so pojma »velik« in »majhen« v hipu postavili v širši kontekst. Če nekaj dojemaš kot majhno, je to pač odvisno od tvoje višine. Slon gleda navzdol miško, miška mravljo. Ja, sem se strinjal, a po drugi strani smo bili nekoč vsi majhni. Lahko se postavimo v kožo pritlikavca, saj smo se kot otroci vsi bali odraslih. Skrivali smo se za krila in hlačnice svojih staršev. Vsi smo iztegovali svoje ročice,

vsakega od nas so strici in tete stokrat dvignili v naročje in nas prav tolikokrat spet postavili nazaj na tla. In nato sem ponovil besede Antoina de Saint-Exupéryja: »Vsi odrasli so bili najprej otroci. (Toda le redki se tega spominjajo).«^{*}

Študenti so si citat vestno zapisali.

»Mogoče pa je bila LB1 pač majhna, to je vse.« Oglasila se je Lian, študentka tretjega letnika filozofije, Azijka, ki je tudi sama manjše rasti (»Zato nosim pete,« bo povedala pozneje). »Ali pa celo pritlikavka? Hočem reči: da je bila izjema?«

Rad imam ugovore. V obrambo arheologov sem zatrdil, da so to možnost upoštevali, raziskali in izključili. Skelet so odkrili v jami, imenovani Liang Bua. LB1 je torej kratica za Liang Bua 1. Pod to skalnato kupolo so našli tudi rebra in kosti rok drugih otočanov: LB2, LB3, vse do LB9. Čeprav med njimi ni bilo lobanj, so vse kosti brez izjeme pripadale miniaturnim ljudem.

Da je vse skupaj izpadlo še nekoliko bolj pravljичno, sem študentom povedal, da so v isti jami našli tudi skelet izumrle vrste štorcklje. Bila je prava velikanka, skoraj dvakrat višja (meter osemdeset) od LB1. Tudi to se je zdelo kot ena od šal božanstva, ki s satanskim užitkom sili človeštvo, da verjame v pravljice: večja, kot je štorcklja, manjše otroke prinese na svet.

Floreška favna je bila polna neobičajnih formatov. Sredi 20. stoletja je nizozemski misijonarski duhovnik

* Antoine de Saint-Exupéry: *Mali princ*. Prevedel Jaroslav Skrušný. Ljubljana: Beletrina, 2022. Str. 7.

Theodor Verhoeven na Floresu našel fosilne ostanke slo-
nov, nič višjih od ponija. To niso bili mastodonti, ampak
stegodoni: pritlikavi sloni z mini rilci in mini okli; njihove
mladiče bi lahko crkljali kot plišaste igračke.

Misijonar je prvi zapičil lopato v Liang Bui. V kotu pod
kapniki, ki so viseli s stropa kot voščene sveče, je dal leta
1950 izkopati manjšo sondo, da bi videl, kaj se skriva v tleh.
Našel je – in pravljica se tu šele začinja – okostja podgan
v velikosti psov. Oče Verhoeven še danes živi v imenu vr-
ste *Papagomys theodorverhoeveni*, ki je splošneje znana kot
»Verhoevnova orjaška drevesna podgana«. Našel je primer-
ke s koničastimi in topimi smrčki, podgane, ki so brskale
po tleh in takšne, ki so plezale po drevesih – v primerjavi z
njimi so naše vodne podgane naravnost miniaturne.

Na Floresu še danes živi več vrst živali, ki so naravnost
orjaške. Poleg podgan so ogromni tudi želve in kuščarji.
Slednji so dolgi kar tri metre in se premikajo kot dolgonogi
krokodili. Imenujejo se komodoški varani oziroma zmaji:
plazilci, ki so pobegnili iz Jurskega parka, obilni kot turisti,
ki si jih pridejo ogledat.

Kar je drugje na Zemlji veliko (sloni), je na tem otoku
majhno. Nasprotno pa so plazilci in glodavci (želve, ku-
ščarji, podgane) naravnost orjaški. Floreški narobe svet:
ali obstaja lepši testni vrtiček za proučevanje odklona in
norme?

Podali se bomo v zajčjo luknjo, sem dejal študentom, in
za to ne potrebujemo *Alice v čudežni deželi*. Flores je čude-
žna dežela, ki dejansko obstaja.

Vendar potrebujemo vodiče. Za začetek sem želel podrobneje raziskati življenjsko zgodbo očeta Verhoevna. Povsem je ustrezal profilu tragičnega junaka. MOŽ, KI NI KOPAL DOVOLJ GLOBOKO, sem napisal na tablo. Oče Verhoeven se je zdel naravnost odličen kandidat za vlogo posrednika med idejo, ki jo bomo zasledovali (Zakaj sebe vidimo kot normo?), in loviščem (Flores kot zakladnica življenjskih oblik, ki od norme odstopajo). Zaenkrat bo naš vodič torej duhovnik.

O Theodorju Verhoevnu nisem vedel prav dosti, razen da je bil prav poseben misijonar: duhovnik, ki ga ni zanimalo le vse nebeško, temveč tudi tuzemsko in celo podzemno. V jami Liang Bua je v petdesetih in šestdesetih letih vodil več izkopavanj, vedno globlja. Kakšna je sploh možnost, da naletite na lobanjo še neznane človeške vrste, ko v zemljo zasadite lopato? Kot po čudežu je oče Verhoeven to storil na čisto pravem mestu. Žal pa je njegov izkop segal le 3 metre globoko, medtem ko se je zaklad, okostje LB1, skrival na 5,9 metra.

»Toda s tem tragike še ni konec,« sem rekel. Duhovnik je s svojimi izkopavanji namreč spodkopal cerkveni nauk. Ali ni bilo odkritje ostankov pritlikavih slonov v nasprotju z zgodbo o Stvarjenju sveta, kot je zapisana v Prvi Mojzesovi knjigi? Kako je to razložil drugim indonezijskim redovnikom? *Pozabite tistih prvih sedem dni, pozabite na prepovedani sad, na sikajočo kačo, na izgon iz raja. Na začetku so bili stegodoni ...*

Seveda je bila duhovnikova strast do fosilov v nasprotju tako z njegovim misijonskim delom, kot tudi z vero.

Zdelo se mi je precej verjetno, da se je oče Verhoeven znašel v precejšnjem moralnem precepu.

Razen letnice rojstva in smrti (1907–1990) je bila v nekatereh omembah za imenom Theodor Verhoeven zapisana še kratica SVD. Izvedel sem, da označuje katoliško kongregacijo *Societas Verbi Divini* (*Družba Božje besede*) s sedežem v limburški vasi Steyl ob Maasu, nedaleč od Tegelna.

Leta 1948 je tamkajšnja samostanska skupnost za misijonarja na otok Flores poslala tedaj enainštiridesetletnega Theodorja Verhoevna; v Amsterdamu se je vkrcal na ladjo Kaloeloe, ki je do otoka plula šest tednov. Ga je pritegnila pustolovščina ali pa je tudi njega, tako kot našega pesnika Slauerhoffa, na pot gnal *Herausweh* oz. želja, da zapusti Nizozemsko? Študentom sem povedal, da pri selitvi v tujo deželo pomembno vlogo igrajo najrazličnejše potisne in vlečne sile. Številni misijonarji so v mladosti zaradi revščine in brezupa zapustili dom svojih staršev ter si poiskali zatočišče v semenišču.

Je imel Theodor Verhoeven otroke? Morda, a prav tako je mogoče, da se je zaobljubil čistosti, kot duhovnik živel v celibatu in so govorice o otrocih laž. O tem ne vemo ničesar, sem dejal, povsem izključiti pa tega tudi ne moremo.

»Bil pa je poročen.«

Prej sem s koticom očesa opazil, da je ena od študentk segla po telefonu. Bi ji moral kaj reči? Domneval sem, da je igračkanje s telefoni med predavanji prepovedano. A ravno ko sem jo že hotel opozoriti, je dvignila roko. Zadnjih nekaj minut je na spletu iskala informacije o Theodorju

Verhoevnu. V živalskem terminološkem slovarju je našla nadvse zanimiv zadetek pod geslom »Verhoevnova orjaška drevesna podgana«.

»Naj preberem, kaj piše?«

Oče dr. Theodor Verhoeven je bil nizozemski arheolog pa tudi katoliški misijonar v Indoneziji. Po dvajsetih letih duhovniškega službovanja [...] je zapustil duhovniški stan, se poročil s svojo tajnico in se vrnil v Evropo.